

A kanalas földmunkagép segítségével feltárt kb. 1600 m²-es területen a felső 30 cm eltávolítása után nyert nyeresett felületen régészeti objektumokra utaló foltokat, illetve régészeti leleteket nem találtunk. A már bolygatlan sárga altalajt érintő építési fázis megfigyelése során sem tudtunk régészeti leleteket, vagy objektumokra utaló foltokat, egyéb jelenségeket megfigyelni.

LISKA ANDRÁS

174. Hajdúböszörmény, Csíkos-tanya

(Hajdú-Bihar megye) U, Sza, Á

Az épülő M35-ös autópálya 16. sz. lelőhelyén 2003 júliusától novemberéig folytak a megelőző feltárások. A kutatott 4500 m²-nyi területen 373 objektumot bontottunk ki, melyekhez 547 stratigráfiai egységet rendeltünk.

A lelőhelyen három korszak különíthető el. A legkorábbi az *újkőkorszak*, az alföldi vonaldíszes kerámia kultúra korai fázisába sorolható. Ehhez a megtelepedéshez öt gödör tartozott, melyekből rendkívül gazdag leletanyag – festett és karcolt edénytöredékek, csonteszközök, kőeszközök, köztük obszidián is – látott napvilágot. Az objektumok a feltárási felület egészén, egymástól nagy távolságban, elszórtan jelentkeztek.

A következő megtelepedés a Kr. u. 4–5. századra tehető. A *szarmata* objektumok metszései, egymásra rétegződéséből három települési fázis különíthető el. Összesen 15 házat tártunk fel, melyek kivétel nélkül ÉNy-i tájolásúak, 3×3,5 m méretűek, téglalap alakúak, félig földbe mélyítették. Négy ház nyugati sarkában szokatlan módon a ház oldalába vájt, szögletes kemence is volt, melyek közül az egyik csodálatos épségben őrződött meg. Tüzelőnyílását a nyugati oldalon alakították ki, míg a felső részén lévő kerek lyukba helyezték a főzőedényt. Körülötte és tüzelőterében ép edények és 150 hálónéhezék(?) került napvilágra. A házak környékén méhkas alakú vermeteket és nagyobb agyagkitermelő-gödöröket, valamint több füstölögödört is kibontottunk. A lelőhelyen 11 kutat tártunk fel, melyből az egyikben megmaradt a faszerkezet is. A talajvízszint feletti részek elpusztultak, azonban ez alatt teljes épségükben megőrződtek a deszkák. A kút 3,5 m átmérőjű kerek gödrét 4,2 m-ig ásták le, és ebbe a mélységbe helyezték bele a faszerkezetet. Két rövidebb és két hosszabb, külső oldalán megmunkálatlan, 110–120 cm hosszú, 20–25 cm széles és 5–6 cm vastag deszkát csapoltak össze; és az így elkészített kereteket helyezték egymásra. E keretből összesen hetet tudtunk a talajvízig lefelé haladva megmenteni. A kút belső sarkait egy-egy vastagabb ágdarabbal erősítették meg. A deszkaszerkezetet kívülről tőzeges, szalmás anyaggal vették körül. A lelőhelyen több árokszakaszt is feltártunk. A kutatott területen 3 rabolt sír is napvilágot látott.

Az előzőeken túl egy *Árpád-kori* laza szerkezetű falu néhány objektumát tisztáztuk a domb tetején. A házak viszonylag kis méretűek, 2–2,5×2,5–3 m nagyságúak

voltak, kicsi, tapasztott kemencéjüket a sarokba, az épület falába vájták. A házak mellett egy nagyobb, két kemencével ellátott, műhelyként szolgáló épület is elhelyezkedett.

Munkatársak: Kovács Katalin, Kecskés Anita, Tóth Gusztáv, Váczi Gábor régészhallgatók.

RACZKY PÁL

175. Hajdúböszörmény, Hármashalmi iskola (Pelyhe-tanya)

(Hajdú-Bihar megye) Sza, A, Á

A feltárt területek Görbeházától keletre, a 35. sz. autóúttól délre eső dűlőút két oldalán helyezkednek el. A terepbejárás során meghatározott lelőhelyek közül a nyugati a Hármashalmi iskola, a keleti a Pelyhe-tanya elnevezést kapta, az előbbi a 13., az utóbbi az 14. számú az épülő M35-ös autópálya nyomvonalán rögzített lelőhelyek közt. A feltárások nyomán azonban nyilvánvalóvá vált, hogy valójában egy és ugyanazon lelőhely két részéről van szó.

A mintegy 4 hektárt felölelő lelőhely 16 220 m²-ét tártuk fel 2003. július 7. és október 30. között. Összesen 650 objektumszámot és ezekhez rendelve 1100 stratigráfiai számot osztottunk ki, a terület tehát régészeti szempontból intenzíven fedett. A jelenségek három nagy korszakba sorolhatók.

A *szarmata* (római császárkor, Kr. u. 2–4. sz.), az avar (népvándorlás kor, 8. sz.) és a korai Árpád-korba (10–12. sz.). Jellegük szerint megkülönböztethetünk településeket (*szarmata* és Árpád-kor) és temetkezéseket (*szarmata* és avar kor).

Az egykor itt megtelepedett *szarmata* népesség falujának összesen tizenöt épületét tártuk fel. Az épületek hasonló szerkezetűek: kb. 20–50 cm-re a földbe mélyítették, hossz tengelyük K–Ny-i irányú, s ezek végében többnyire megtaláljuk a szelemengerendát tartó oszlopok helyét. Ezek mérete különböző, a legkisebb csupán 2,5×3 m, a legnagyobb 6×4,1 m alapterületű. A nagyobb méretű épület a késő *szarmata* időszak, a Kr. u. 4. sz. jellegzetessége. A házak körül 1–2 m átmérőjű, méhkas alakú vermetek sorakoztak. A mélyebben fekvő területeken összesen húsz *szarmata* kutat bontottunk ki, amelyek között akadtak kisebb, és sekélyebb, hosszúka formájú, kb. 2,5 m mély víznyerőhelyek, valamint nagyméretű, 4 m átmérőjű belépőrészrel induló, majd tölcselesen szűkülő kerek és négyzetes alaprajzú kutak is. Az épület közelében több helyen találtunk kerek és félkör alakú sekély árkokat is, amelyeket karámként értelmeztünk. A település méretéhez és intenzitásához képest meglehetősen kis mennyiségű az előkerült kerámiaanyag. A *szarmata* település jellegzetes kerámiatípusai közt felbukkannak *terra sigillata* darabjai is. Jóval ritkábbak a fémleletek (vaskések), az ékszerek (üvegyöngyök), és a római üvegedények töredékei. A településektől keletre bukkantunk rá egy észak–déli tájolású női sírra, amelyet sírmellékletei alapján a késő *szarmata* korszakba soroltunk. A temetkezést kb. 500 üveg-, kar-

neol-, borostyán- és mészkőgyöngy kísérette, amelyek egykor részben az elhunyt nyakláncát és övét, de főként ruhájának alsó szegélyét díszítették. Csuklóján lemez-karperec volt, lábához kis edénykét helyeztek.

Feltehetően a hasonló, nagyállattartó és földművelő életmódnak köszönhetően, az ugyanazon helyen megtelepedett szarmata és kora Árpád-kori népesség településképe és objektumtípusai között alig észlelhető lényeges különbség. Lelőhelyünkön hat Árpád-kori épületet tártunk fel. Ezek a szarmata építményekhez hasonlóan földbe mélyített, téglalap alaprajzú „veremlakások”, hossz tengelyük mindig ÉK-DNy irányú. Négy ház padlóján sajátos szerkezeti elem nyomait figyeltük meg. A ház egyik hosszanti oldalához közelebb 2 „T” alakú cölöplyuk helyezkedett el, amely egy nagyobb ácsolt szerkezetre, talán féltetőre enged következtetni. Az Árpád-kori faluhoz szintén csatlakozott 5 kút. Több kutat cölöphelyek kerítettek, amelyek minden bizonnyal az egykori kútház nyomai. Az egyik Árpád-kori kútból napvilágra bukkant egy különleges lelet, egy kb. 2,5 m hosszú, 30 centiméterenként átfúrt és facsapokkal ellátott ívelt farúd, amely körül visszavarrott szegélyű bőrfoszalványok feküdtek.

A 14. sz. leelőhely északi részén, a ma tanyaként működő iskolaépület kerítésének közvetlen szomszédságában újabb sírok kerültek elő. Egy ÉNy-DK, a többi hét É-D tájolású volt. Ezúttal egy kis *késő avar*, 8. századi temető részletére bukkantunk, amelyhez észak, vagyis a tanyaudvar felé valószínűleg újabb sírok csatlakoznak. A férfi, női és gyermektemetkezések meglehetősen szegényesek. A férfiak mellett vascsatot, vaskést, kovát és tűzcsiholó vasat, a nők mellett orsógombot és 1-1 gyöngyöt találtunk. A több sírban is felbukkanó cserépedény, valamint állatcsontok az útravalónak szánt étel és ital szegényes maradványai. Az egyik női sírből jobb minőségű ötvösmunka is napvilágra került, egy aranylemez-ből készített, granulációval és üvegbetétes rekeszekkel díszített arany fülbevalópár.

Mindkét település – a szarmata és az Árpád-kori – keleti kiterjedését sikerült lehatárolni, hiszen az árokrendszerektől zárt területen kívül az objektumok már csak kis számban, szórványosan jelentkeztek, de nyugati irányba a következő évben folytatni kell a feltárásokat.

Munkatársak: Rác Zsófia, Sebők Katalin régészek, és az ELTE Régészettudományi Intézet hallgatói.

SZABÓ GÁBOR – RACZKY PÁL

176. Hajdúnánás, Fekete-halom

(Hajdú-Bihar megye) B, Sza, H

Az épülő M3-as autópálya 41. sz. leelőhelyén 2003 szeptember-októberében 9600 m² nagyságú területen folytattunk megelőző feltárást. A teljes területen összesen 79 objektumot bontottunk ki, melyekhez 181 stratigráfiai egységet rendeltünk.

A leelőhely a Fekete-halom nevű kurgán délkeleti lábánál húzódik, az egykori Csingilingi-ér partján, mely

északkeleti irányból képez határt. Az elmúlt évszázadok során a táj képe nagyon megváltozott – néhány helyen közel 1,5 m vastag humuszréteg fedte az objektumokat és a homokos altalajt. Három korszak emlékményét tudtuk elkülöníteni.

Három *kora bronzkori* sírt tártunk fel, az egyikben gazdag edénymellékletekkel temették el az elhunytat.

A következő megtelepedés a *szarmata* időszakban történt. A terület délnyugati részén néhány élelemtároló- és agyagkitermelő-gödröt tártunk fel, valamint egy nagyméretű külső kemencét.

A 9–10. századra keltezhető településen 8 ház maradványai láttak napvilágot. A házak kivétel nélkül négy-szögletes alaprajzúak, viszonylag kisméretűek (2–2,5×2,5–3 m), ÉK-DNy-i tájolásúak voltak. Legtöbbjük ÉNy-i vagy ÉK-i sarkába kicsiny, patkó alakú kemencét vájtak. Falukba beépítve, vagy környékükön és a házak betöltésében gyakran találtunk feketére kormozódott/égett őrlőkötőredékeket. A házak egy csoportban, a feltárási terület délkeleti szélén helyezkedtek el. A kis falut nyugatról és északról többször megújított, meglehetősen szabálytalan alakúra ásott árok övezte, északi részén cölöpökkel megerősített kapubejárattal. A házak csoportjától távolabb négy nagyméretű, úgynevezett külső kemencét bontottunk ki. A leelőhely északnyugati szélén két kutat sikerült tisztáznunk. Az egyikből a kút faszerkezetének elemeit tudtuk kiemelni. A 120–140 cm átmérőjű kút aknáját szokatlan módon függőlegesen felállított 30–40 cm széles, ívesen összeállított 150 cm hosszú deszkákkal bélelték ki.

A leelőhelynek autópálya nyomvonalába eső szakasza az ásatások nyomán teljesen feltártnak tekinthető.

Munkatársak: Raczy Pál, Nagy Emese Gyöngyvér, Sebők Katalin régészek, és az ELTE Régészettudományi Intézet hallgatói.

ANDERS ALEXANDRA

177. Hajdúnánás, Fű-rét legelő

(Hajdú-Bihar megye) Sza, Á

Az épülő M3-as autópálya 38. sz. leelőhelyén 2003 júliusában és szeptember-októberében 5000 m² nagyságú területen folytak a megelőző feltárások. A területen összesen 36 objektum került elő, melyekhez 57 stratigráfiai egységet rendeltünk.

A leelőhely egy korábbi kisebb ártéri szigeten található, mely ma egy öntözőcsatornákkal (K-III, K-III/2) sűrűn szabdalva, belvizes legelőn helyezkedik el. A rendkívül magas talajvízszint miatt nem minden esetben volt lehetséges az objektumokat teljes mélységükig kibontani. Két korszak leletanyagát különítettük el.

A *szarmata* objektumok a feltárási terület déli felére koncentráálódtak. A három, félig földbe mélyített ház alapgödre 3×4 m nagyságú, téglalap alakú, közepükön a szerkezetet tartó cölöpök helyeivel. A házak mellett méhkas alakú élelemtároló-vermek és egy kút helyezkedett el.